KNYGA ŠIUOLAIKINIAME MEMORIALINIAME MUZIEJUJE

Dmytro STUSAS,

Nacionalinio Taraso Ševčenkos muziejaus direktorius (Kijevas, Ukraina),
filologijos mokslų kandidatas

Pirmiausia noriu padėkoti Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijai bei A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus direktoriui už kvietimą į mokslinę-praktinę konferenciją „Memorialinis muziejus – kelias į knygą“.

Šiandieninėje situacijoje kiekvienas pasidalijimas patirtimi yra naudingas. Mūsų valstybės skirtingai nugyveno 25-27 metus po Sąjungos griūties, ir visiems teko semtis patirties ir vytis toli į priekį nuėjusius kolegas europiečius ir pasaulio muziejus. Vieniems tai pavyko geriau, kitiems prasčiau, bet visi stengiamės perorganizuoti savo darbą naujoviškai, ir visi šio to pasiekėme.

Viena svarbiausių problemų tradiciniams memorialiniams muziejams tapo tai, kad naujoje realybėje tradicinės informacijos perdavimo priemonės, tarp jų ir knyga, staiga prarado savo populiarumą, dominuojančią padėtį tiek auklėjamojoje veikloje, tiek ir kaip laisvalaikio leidimo būdas. Knyga šiandien nebėra nepakeičiama netgi kaip informacijos paieškos priemonė.

Akivaizdu, kad X ir Y kartos vaikai pačią pirmąją informaciją gauna per multimedijos ir vaizdo demonstravimo priemones, o tik paskui, ir tai ne visi, pradeda ją gauti iš knygų. Net ir absoliuti dauguma aktyviosios gyventojų dalies kaip informacijos šaltinį ar pramogą renkasi filmą ar šiuolaikinį internetinį portalą, o ne knygą ar laikraštį. „Vikipedija“ tapo pagrindiniu žodynu, atsakančiu į visus klausimus (situacijos nekeičia net faktas, kad „Vikipedijoje“ pateikiama informacija neretai yra klaidinga).

Dar prieš 20 metų tokios situacijos mes negalėjome ir įsivaizduoti. Bet šiandien tai – realybė. Ir mes, net ir memorialiniai muziejai, esam priversti ieškoti naujų kelių į knygą (ar knygos gyvavimo muziejuje ir apskritai mūsų gyvenime naujų formų).

Memorialiniams muziejams, atsiradusiems ir kūrusiems savo ekspozicijas daugiausia knygos (tekstų, citatų) pagrindu, ir savo veiklą išreiškiantiems knygų, leidinių pavidalu, naujoji situacija ypač nemaloni. Juk tenka atsisakyti tiesioginio darbo su knyga, persikvalifikuoti, keisti ekspozicijas ir darbo formas, naudojant garso ir vaizdo demonstravimo techniką.

Bet visgi grįžtame prie būtinybės dirbti su knyga ir knygomis. Juk be jų nesukursi ekspozicijos, nepasidalinsi patirtimi, nepagilinsi ekspozicijos suvokimo.

Nėra garantijų, kad multimedijų naudojimas neturės daugiau destruktyvių pasekmių nei konstruktyvių. Konservatyvus muziejaus darbuotojų kolektyvas gali nebūti palankus technologinėms naujienoms ar naujų tipų ekskursijoms, ir visas įdirbis gali tapti abejotinas.

Tačiau toks kelias, kuriuo tenka keliauti. O kelias visada įdomus.

Pasidalinsiu asmenine – Nacionalinio Taraso Švečenkos muziejaus – patirtimi, galbūt specifine, bet kažkam naudinga.

Nuo 1989 m. 25 metus skyriau tam, kad pristatyčiau Ukrainai kūrybinį Vasilijaus Stuso palikimą. Dabar jis – jau pripažintas nacionalinės ukrainiečių literatūros klasikas, žuvęs sovietiniuose lageriuose 1985 m.

Šį kelią su bendraminčiais nuėjome pagal klasikinį scenarijų: nuo mažų rinkinių leidimo iki pirmojo Nepriklausomoje Ukrainoje mokslinio 9 tomų raštų leidimo, biografijos, filmų, dainų, spektaklių kūrimo, literatūrinės jo vardo premijos įsteigimo.

Dabar Vasilijus Stusas – antras (po Taraso Ševčenkos) pagal leidybą ir populiarumą rašytojas klasikas Ukrainoje. Planuojame, kad gegužės pabaigoje pradės veikti jo asmeninis internetinis muziejus (realiam muziejui įkurti šalyje šiuo metu nėra lėšų. Paradoksalu, jog prieš 20 metų dabar okupuotoje Gorlovkoje buvo sukurtas ir beveik 16 metų veikė privatus Vasilijaus Stuso muziejus).

Mokslinis Raštų leidimas, kur pristatoma per 90 proc. šio ukrainiečių poeto, mąstytojo, žmogaus teisių gynėjo kūrybinio palikimo, ne tik padėjo išvengti jo kanonizavimo, bet ir atskleisti V. Stuso vertybines orientacijas ir principus, atskleisti jo asmenybės mastą. Šis darbas įvykdytas Ukrainos mokslų akademijos Taraso Ševčenkos literatūros institute. Tai suteikė galimybę kultūrinei Ukrainos bendruomenei suvokti V. Stuso reikšmę Europos ir pasaulio kultūros kontekste ir aktualumą šiuolaikinių Ukrainos kultūrinių ir politinių realijų fone.

Tapus Nacionalinio T. Ševčenkos muziejaus direktoriumi, man teko spręsti visiškai kitus klausimus, susijusius tiek su muziejaus veikla, tiek ir su poeto bei dailininko veiklos ir kūrybos interpretacija.

Taraso Ševčenkos, poeto ir dailininko, asmenybė ir kūrybinis palikimas nuo XIX a. pab. buvo nacionalinio kanono centre. Galima sakyti, kad nacionalinis kanonas, kaip šiandien ir suprantamas šis žodis, ėmė kurtis apie jo vardą.

Bet, kaip dažnai būna, tai turi ir neigiamą pusę. Juk T. Ševčenkos vardu savo veiklą grindė visos nesutaikomos ideologinės jėgos, dažnai net iškreipdamos poeto pasisakymų esmę ir kurdamos nesugriaunamą interpretacijų stereotipą, šiandien jau tapusį atgyvena. Bet klasikas ir yra klasikas, kad liktų aukščiau virš bet kokių interpretatorių. Ir T. Ševčenka tai sėkmingai įrodė, net revoliuciniame Maidane tapęs ne mažiau cituojamas ir aktualus nei absoliuti dauguma politinių veikėjų.

Nepaisant to, ilgą laiką ir muziejus, ir jo nuolatinė ekspozicija, ir netgi mokyklinė programa T. Ševčenką pristatė nuobodžiai, jo apmąstymų nesiejo su šiuolaikinėmis problemomis.

O kai T. Ševčenkos 200-ųjų gimimo metinių išvakarėse man pasiūlė vadovauti Nacionaliniam muziejui, patys svarbiausi man pasirodė net ne techninio aprūpinimo klausimai. Svarbiau buvo pateikti lankytojams naujai, ne liaudišku ir kolonijiniu principu, o postkolonijiniu būdu atvertą jo asmenybę ir kūrybinį palikimą.

Norėčiau įvardinti tris svarbiausias mūsų muziejaus veiklos kryptys, kuriose knyga dabar užima jei ne dominuojančią, tai bent labai svarbią vietą kasdieninėje mokslinėje ir lankytojų priėmimo (ekskursijos ir ekspozicijos) veikloje.

Tradicinė knyga muziejuje

1. Knygos panaudojimo ekspozicijoje neatsisakyta, bet žymiai sumažintas jų kiekis, pasistengta maksimaliai įterpti ją kaip eksponatą į istorinį ir kultūrologinį kontekstą. Taip yra ir dėl to, kad sunku

knygą-eksponatą eksponuoti be multimedijos. Apie ypač svarbias knygas-eksponatus, pvz., T. Ševčenkos „Kobzarius" (1840 m. leidimas), mes sukūrėme atskiras istorijas, įrašytas į šiuolaikinį laiko, geografinį, kultūrinį ir socialinį kontekstus.

2. Nacionalinio muziejaus kolektyvas baigė daug darbo pareikalavusį, bet dabartinėmis sąlygomis mažai efektyvų darbą – parengė spaudai jubiliejinį T. Ševčenkos raštų (12 t.) leidimą bei pirmąją teminę T. Ševčenkos enciklopediją (6 t.).

Parengta medžiaga panaudota:

- Nacionalinio Taraso Ševčenkos muziejaus enciklopedijai sukurti muziejaus interneto svetainėje;
- albumo su komentarais „Tarasas Ševčenka. Misteckaja spadščina" leidimui (T. Ševčenkos dailės kūryba);
- pirmosios bibliografinės rodyklės „T. Ševčenka – dailininkas" (2 t.) leidimui;
- leidinio „Тарас Шевченко: І слово вічнеє, і образ невідцвітний" su komentarais leidimui;
- keletui dailės albumų;
- kelionių vadovų „Київщина Тараса Шевченка", „Чернігівщина Тараса Шевченка", „Згадайте, братія моя", „Київ Тараса Шевченка" leidimui;
- atlaso „Шляхами Великого Кобзаря " leidimui.

3. Sėkmingai tęsiama svarbių parodų, vykstančių muziejuje, katalogų leidyba (Pvz., albumas „Виктор Быстряков. Осяяні полиновою зорею" (meninis projektas, skirtas Černobylio tragedijos 30-mečiui).

4. Kartu su leidykla „Видавництво Старого Лева" planuojama išleisti T. Ševčenkos knygą Brailio raštu.

5. Tęsiama tradicija skleisti interneto erdvėje mokslinių konferencijų medžiagą (tarptautinio mokslinio apskritojo stalo medžiaga, skirta O. Butakovo 200-osioms gimimo metinėms; mokslinės-praktinės konferencijos, skirtos T. Ševčenkos literatūrinio namo-muziejaus 85-mečiui, medžiaga).

6. Kuriamas tiek atskirų eksponatų, tiek personažų ar geografinių objektų mikroistorijų bankas. Tai svarbu kuriant pasakojimus muziejuje, bet ar tas istorijas pateiksime ir knygos formatu, ar apsiribosime tik virtualia muziejaus enciklopedija, kol kas sunku pasakyti.

Knyga – ekspozicijos papildinys

Per paskutiniuosius keletą metų mūsų moksliniai bendradarbiai parengė apie 10 žaidybinių ekskursijų, skirtų įvairaus amžiaus lankytojams, juos aktyviai įtraukiant. Tokios ekskursijos dabar sudaro apie 70 proc. visų užsakymų. Specialiai šioms ekskursijoms kartu su partneriais leidžiame poligrafinę medžiagą: spalvinimo knygeles, žaidimus-kvizus ir kt.

„Art-book“

Jau treji metai, kai kartu su Mažąja mokslų akademija vykdome nacionalinį konkursą „Mano Ševčenka“. Vaikai skaito, piešia ir perrašo T. Ševčenkos kūrybą, o dabar ir fotografuoja savo mažųjų gimtinių vietas. Šiemet paskelbėme ir geriausio esė konkursą. Pernai kartu su prezidentiniu L. Kučmos fondu „Ukraina“ įtraukėme į šią veiklą ir Lietuvos miesto Visagino ukrainiečių bendruomenę. Ten vyko vienos iš ankstesnių metų nugalėtojų *art-book* gamybos mokymai. Turime vilties bendradarbiavimą tęsti.

Nugalėtojams numatyti mokymai su leidėjais. Taip gimsta *art-book* – vaikiškos knygos, tiek rinkiniai, tiek ir asmeninės. Vėliau jos eksponuojamos ir pačiame muziejuje, ir tarptautinėse parodose.

Per trejus metus konkurse dalyvavo daugiau kaip 7000 dalyvių iš pačių įvairiausių Ukrainos miestų ir kaimų. Ypač malonu, kad konkurse aktyviai dalyvauja vaikai iš tolimesnių šalies regionų. Daugelis dalyvių pirmą kartą gyvenime atvyksta į Kijevą.

Audioknyga

Surinktos garso medžiagos pagrindu kartu su Ukrainos radiju, šiuolaikiniais dainininkais ir mūsų partneriais išleidome keletą audioknygų. Tikimės, kad netolimoje ateityje galėsime įgyvendinti labdaringą projektą (internete – kad šiomis knygomis naudotis galėtų ir vaikai iš internatų, vaikų namų, žmonės su regėjimo problemomis).

***

Akivaizdu, jog knyga tebevaidina svarbų vaidmenį muziejaus gyvenime. Tačiau čia pat turime nepamiršti, kad knygos buvimas muziejuje įpareigoja nuolat stebėti ir mąstyti, ar ji tokia vis dar tinka šiuolaikinėms sąlygoms.

Tik su tokia sąlyga knyga išliks nepakeičiama ir aktuali priemonė, netapdama beviltiškai pasenusiu, jau nebereikalingu praeities artefaktu.